

Motivy z Přízraků se dotýkají i mého osobního života

Rozhovor s režisérem Peterem Gáborem

Po dvou letech opět zkoušíš v Aréně – těšil ses? Třeba i proto, že za tvou inscenaci Blecha byla A. Sasínová-Polarczyk nominována na Cenu Thálie. Poskytují Přízraky podobný potenciál?

„Ibsen ve všech svých hrách poskytl dost materiálu pro psychologický ponor do nitra postav, které jsou velmi dobře napsané, takže herec má čím upoutat pozornost. S čímž souvisí to, že se do Arény rád vracím, protože si tady můžu užít detailní hereckou práci v komorním prostředí. Herectví tak může být citlivější a jevištní jazyk jemnější.“

Hra Henrika Ibsena se v Aréně objevuje poprvé – ty už máš s tímto klasikem zkušenosti?

„Ne, je to i moje premiéra. Zřejmě jsem byl vždy obklopený dramaturgy, kteří po Ibsenovi nijak neprahli, a tudíž mi ho nenabízeli. Ibsen patří k méně frekventovaným autorům na českých i slovenských jevištích, i když zrovna v posledních dvou sezónách slaví jakýsi návrat. Moje první profesionální setkání s Ibsenem bylo na DAMU, kde jsem kamarádce pomáhal s dialogy z Nory. Ale jsem rád, že jsem se k němu, a speciálně k Přízrakům dostal, protože v polovině 80. let se tahle hra dávala v Nitře a roli paní Alvingové hrála moje máma. Tu inscenaci si pamatuju velmi matně, ale náklonost k tomuto titulu ve mně zůstala. Navíc některé motivy a témata z této hry se dotýkají i mého osobního života.“

To asi ale nebyl hlavní důvod, proč volba padla právě na Přízraky?

„Ne, dramaturgie především hledala titul pro Alenu Sasínovou-Polarczyk. Když jsem si ten text po letech opět přečetl, zavzpomínal jsem, co vše jsme už spolu dělali. Ať to byl ještě v NDM Tanec na konci léta, později v Aréně Play Strindberg nebo naposledy Blecha. A komplikovaný charakter paní Alvingové v Přízracích, je myslím, přesně pro ni, přesně pro tu hereckou „šťávu“, kterou Alena má.“

Říkal jsi, že jsou ti některá z témat hry lidsky blízká...

„Je to spojeno s mým dětstvím. Moje matka byla velice nekonvenční žena, která propagovala osobní svobodu, a nedokázal si představit, že by se měla stát nějakým majetkem a fungovat v instituci manželství. Chtěla si o všem rozhodovat sama. Když jsem pak ale viděl všechny životní útrapy, spojené s tímto rozhodnutím, prošel jsem si obdobím, kdy jsem jí to vyčítal a myslel si, že udělala chybu. I třeba proto, že jsem byl od raného dětství donucen k poměrně velké samostatnosti. Byla svobodná matka, což bylo v 60. letech dost, řekněme, nekonvenční. Coby známá herečka si v maloměstském prostředí užila řadu ostrých poznámek a pomluv. Když jsem měl pět let, tak mi třeba řekla prodavačka v mlékárně, ať vzkážu mamince, že je kurva... no, zažili jsme si toho dost. Proto mám raději velká města poskytující anonymitu.“

Ovlivnil tě nějak její přístup ke konvencím? Podléháš jim třeba víc, protože víš, jak je těžké jít proti nim?

„Já vlastně ani nevím, co to ty konvence jsou. Celá má výchova a dospívání se neslo v duchu osobní svobody s politickým podtextem. Měli jsme plné zuby komunistického systému kvůli vězněnému

dědečkovi, matka byla také sledovaná, neustále na ni chodila nějaká udání. Ale je třeba nezaměňovat konvence a zodpovědnost. Což se v Přízracích řeší prostřednictvím postavy pastora Manderse, který vdově Alvingové vyčítá, že selhala v povinnostech jako matka a manželka a šla si za osobním štěstím. Ale moje máma byla velice zodpovědný člověk, jak vůči životu, tak vůči své profesi.“

Ibsen často řeší rozpor a boj racionality s démony minulosti či podvědomí. Kdo vyhrává u tebe?

„Má práce je hodně řízená intuicí, i když s přibývajícím věkem se do toho dostává více klidu a nadhledu, ale to raciono je spíš upozaděno. Takže v životě i v práci ten první impuls přichází vždy spíš intuitivně, často se řídím momentálním nápadem, který by raciono asi brzdilo.“

Podle názvu by si mohli někteří myslet, že jde snad o nějakou duchařinu – co jsou tedy ony

Přízraky?

„Je to něco nepojmenovatelného, nevysloveného, stísněující pocit životních útrap. Ibsen hodně nechává na fantazii diváků, přičemž otevírá odvážná a temná témata nemanželského soužití, incestu, eutanázie, pohlavních nemocí. Vdova Alvingová žije v jakémsi domě duchů, kde trpí pocity úzkosti, které se jí zhmotňují a připomínají její chybné životní kroky. Její syn Oswald je nevléčitelně nemocný, bojí se konce a chce, aby mu s tím matka pomohla. Ti lidé jsou v jakémsi posttraumatickém stavu, v němž nežijí plnokrevný život, ale život pouhých přízraků. Z toho vychází i inscenační koncepce, v níž se snažíme zachytit ten určitý posun od reality do přízračna. Je těžké zhmotnit a přenést na jeviště niterná prožívání těchto postav. Text klade na herce velké nároky, ale zároveň jim poskytuje prostor, aby se postav zmocnili z toho nejcitlivějšího nitra a snažili se pojmenovat, o jakou „diagnózu“ jde.“

Doznala původní hra nějakých výraznějších úprav?

„Hru jsme převedli do současnosti, snažili se zbavit ji patosu, popisnosti, škrtali jsme celé motivy, abychom setřeli dobový rozměr. Takže mezi pastorem Mendersem a vdovou Alvingovou se vyvíjí podnikatelský vztah, on řeší svou dokonalou předvolební image a její syn, původně malíř, je u nás umělecký fotograf, což se projevilo i ve scénografii, kdy se dům po jeho příchodu mění v jakési improvizované fotostudio.“

Je téma Přízraků aktuální – vždyť dnes se lidé moc neohlížejí na to, co na jejich počínání řeknou druzí?

„To jsem si třeba myslel u hry, kterou Aréna dělala před několika lety, u Procitnutí jara. Přišlo mi, že nebude rezonovat téma sexuálních tabu, protože dnes je vše povoleno. Ale nakonec to fungovalo a mladí na to chodili. I v Přízracích je potenciál pro reflexi vlastního uvažování, vlastního chování, které by nemělo být řízeno jen tím, co chceme sami. Každý, když se v životě musí rozhodnout, tak často v té chvíli neví, zda se rozhodnul správně. Člověk by neměl prošvihnout v životě některé momenty, protože určité věci se už nedají vrátit. A také zatajení určitých faktů je někdy mnohem větší zločin, než kdyby pravda, byť hrozná, vyšla na povrch.“